

ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΟ ΧΑΪΔΑΡΙ, ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΑΣ

ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ Ζ.¹, και ΓΚΙΚΑ Ε.¹

¹ 14^ο Δημοτικό Σχολείο Χαϊδαρίου Γ' Αθήνας
e-mail: mail@14 dim-chaid.att.sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τη σχολική χρονιά 2005-2006 η παιδαγωγική ομάδα και το δεύτερο τμήμα της Δ' τάξης ασχοληθήκαμε με τον τόπο που ζούμε ,το Χαϊδάρι .Βασικό κριτήριο για να επιλέξουμε το θέμα μας υπήρξε το ζωνρό ενδιαφέρον ,η ενεργή και αυθόρμητη συμμετοχή των μαθητών ,που εκδηλώθηκαν μέσα από τα μαθήματα της Ιστορίας ,της Μελέτης Περιβάλλοντος ,της Γλώσσας και της Αισθητικής Αγωγής .

Επί μέρους θέματα της εργασίας μας αποτέλεσαν η ιστορική διαδρομή του Χαϊδαρίου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα , η γλωρίδα και η πανίδα του τόπου μας , οι υπηρεσίες του Δήμου μας και η ασφάλεια της πόλης μας .

Μέσα από τη συνεργασία μας με φορείς όπως ο Δήμος Χαϊδαρίου , το Αστυνομικό Τμήμα Χαϊδαρίου , το Κέντρο Πρόληψης και Θεραπείας ΑΡΗΞΙΣ ,και το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αργυρούπολης , ερευνήσαμε τα θέματά μας ,καταγράψαμε τα συμπεράσματά μας και διατυπώσαμε τους προβληματισμούς μας .

Οι στόχοι που τέθηκαν αφορούσαν στο γνωστικό ,συναισθηματικό ,ψυχοκινητικό ,κοινωνικό και εκπαιδευτικό τομέα .

Το πρόγραμμα αξιολογήθηκε σε όλες τις φάσεις του από την παιδαγωγική ομάδα ,τους γονείς των μαθητών αλλά και από τους ίδιους τους μαθητές .

DELIGIANNI Z., and GIKA I.

e-mail: mail@14 dim-chaid.att.sch.gr

ABSTRACT

Throughout the school year 2005-2006 the pedagogic team and D2 class dealt with the area where we live ,Haidari .

We were motivated to decide on the subject mainly by the keen interest ,the active and spontaneous participation of the pupils ,which were displayed during the classes of History ,Environmental Study ,Language and Art .

Among other things our study included the course of History of Haidari since ancient times ,the flora and fauna of our area ,the pollution of our town ,the services of our Municipality and the safety of our district .

During our co-operation with some authorities such as the Municipality of Haidari ,the Police Department ,the Centre of Prevention of Addiction and the Centre of Environmental Education of Argiroupoli , we searched our subject , we recorded our conclusions and we brought forward our questioning .

The objectives concerned the cognitive , emotional , psychokinetic ,social and educational section .The programme was wholly assessed by the pedagogic team , the parents of the pupils as well as the pupils themselves

Λέξεις κλειδιά: ιστορική διαδρομή ,συνεργασία ,έρευνα ,καταγραφή ,διατύπωση, προβληματισμών..

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΘΕΜΑΤΟΣ

Βασικό κριτήριο επιλογής του θέματος υπήρξε το ζωνρό ενδιαφέρον ,η ενεργή και αυθόρμητη συμμετοχή , που έδειξαν οι μαθητές για την πόλη μας σε σχέση με τα μαθήματα της Μελέτης Περιβάλλοντος ,της Ιστορίας ,της Γλώσσας και της Αισθητικής Αγωγής .

Διακαής και έντονη φάνηκε η επιθυμία τους να γνωρίσουν καλύτερα τον τόπο που ζουν και μεγαλώνουν, που για τους περισσότερους είναι ο τόπος γέννησης των γονέων τους ή ακόμη και των παππούδων τους .

Σημαντικό κριτήριο ήταν η αγωνία και ο προβληματισμός για το φυσικό περιβάλλον της πόλης μας ,που υποβαθμίζεται .Πολλοί μαθητές είχαν λάβει μέρος μαζί με τους γονείς τους σε συγκέντρωση διαμαρτυρίας του Δήμου μας , το 2004 , για την απόδοση των Στρατοπέδων στο λαό της Δυτικής Αθήνας και ήταν ήδη ευαισθητοποιημένοι.

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Οι στόχοι του προγράμματος ήταν

α) γνωστικοί

- Να γνωρίσουν την ιστορική διαδρομή της πόλης μας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα .
- Να κατανοήσουν τους λόγους ανάπτυξης της και να αντιληφθούν τη σημασία της πόλης μας στην εξέλιξη της Αθήνας .
- Να κατανοήσουν περιβαλλοντικά θέματα και προβλήματα και να ευαισθητοποιηθούν γι'αυτά, μέσα από ερεθίσματα που προσφέρονται από την παρατήρηση ,την έρευνα ,τις εργασίες πεδίου ,τη μελέτη κειμένων και την ενημέρωση από ειδικούς .
- Να γνωρίσουν τη στενή αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση ανθρώπου-φύσης καθώς και να κατανοήσουν την επίδραση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στην περιοχή μας

β)συναισθηματικοί

- Να τονωθεί το θετικό αυτοσυναίσθημα των μαθητών και η αυτοεκτίμησή τους μέσα από την ομαδική εργασία .
- Να αποκτήσουν θετικές αντιλήψεις και στάσεις σε μια ανάπτυξη που θα προωθεί τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής ,χωρίς να θυσιάζεται το φυσικό ή το κατασκευασμένο περιβάλλον .

γ)ψυχοκοινωνικοί

- Να προσεγγίσουν διάφορες τεχνικές για να καλλιεργήσουν τις καλλιτεχνικές τους δεξιότητες .
- Να ασκήσουν τη λεπτή τους κινητικότητα ,ώστε να χειρίζονται απλά όργανα μέτρησης για την παρατήρηση στο τοπικό περιβάλλον .

δ)κοινωνικοί

- Να δουλέψουν σε ομάδες ,να συνεργαστούν και να συναποφασίσουν .
- Να αντιληφθούν τη δική τους θέση μέσα στο πλέγμα των σχέσεων ,που διαμορφώνονται .
- Να επιτευχθεί η διασύνδεση του σχολείου με την ευρύτερη κοινωνία

ε)εκπαιδευτικοί

- Να επιτευχθεί η σύνδεση του προγράμματος με τις διδακτικές ενότητες του αναλυτικού προγράμματος ,έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί η διαθεματική προσέγγιση

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Αξιοποιήθηκε η μέθοδος των σχεδίων εργασίας .

Ο χωρισμός του θέματος σε υποθέματα έγινε μαζί με τους μαθητές ,προσπαθώντας να βρεθούν όλες οι συνιστώσες του θέματος .

Πραγματοποιήθηκε η σύνδεση του προγράμματος με τα επί μέρους μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος .

Η τάξη χωρίστηκε σε ολιγομελείς ομάδες , μεικτές ως προς το φύλλο και ως προς τις μαθησιακές δυνατότητες .

Οι μαθητές ανέλαβαν συγκεκριμένες εργασίες και υπευθυνότητες .Πραγματοποίησαν έρευνες α) με παρατήρηση , β) με συνέντευξη ,γ) με αναζήτηση πληροφοριών από βιβλία, διαδίκτυο , εφημερίδες .

Χρησιμοποίησαν χάρτη ,σχεδιαγράμματα ,πυξίδα κ.ά.

Φωτογράφησαν αξιοθέατα και ό,τι τους έκανε εντύπωση .

Η κάθε ομάδα επεξεργάστηκε το υλικό και τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα .Σ'αυτές τις φάσεις η παιδαγωγική ομάδα στάθηκε αρωγός στην προσπάθεια των μαθητών και συντόνιζε τις δράσεις τους .

Τέλος οι εργασίες παρουσιάστηκαν στην τάξη σε συγκεκριμένη και προγραμματισμένη ώρα με όποιο τρόπο επέλεξε η κάθε ομάδα .(Κείμενο ,θεατρικό δρώμενο , τραγούδι , συλλογή ,ζωγραφική ,μακέτα κ .ά .)

Οι εργασίες αξιολογήθηκαν ως προς το αποτέλεσμα , τη συνεργασία ,την πρωτοτυπία κ.λπ .

Μετά την παρουσίαση των εργασιών των ομάδων και έχοντας αποκτήσει μια σφαιρική εικόνα του θέματος ακολούθησε η σύνθεση και η ολοκληρωμένη παρουσίαση του θέματος

4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Οι δραστηριότητες που επελέγησαν έγινε προσπάθεια να είναι α) βιωματικές ,β) ομαδοσυνεργατικές , γ) να καλλιεργούν την πολλαπλή νοημοσύνη , δ) να προωθούν τη διαθεματική – ολιστική προσέγγιση της γνώσης και ε) να ακολουθούν τις φάσεις ενός σχεδίου εργασίας

- Με τη μέθοδο της « αράχνης» βρήκαμε τις ενότητες και τα επί μέρους θέματα .
- Επισκεφθήκαμε τη Δημοτική Βιβλιοθήκη και συλλέξαμε πληροφοριακό υλικό .
- Παρακολούθησαμε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα « Το δομημένο περιβάλλον και η αισθητική του» στο ΓΕΝΑΘΛΟΝ .Θέσαμε ερωτήσεις στους εμψυχωτές της δραστηριότητας και αναφερθήκαμε στο πρόγραμμα « ήπιας ανάπτυξης » του Δήμου μας .Παίξαμε ένα παιχνίδι ρόλων και διεκδικήσαμε από το «Δήμαρχο» χώρο για τη δημιουργία παιδικής χαράς.
- Επισκεφθήκαμε το Παλατάκι Χαϊδαρίου .Πραγματοποιήθηκε ξενάγηση στο χώρο και λήψη φωτογραφιών .Οι βιβλιοθηκάριοι μας βοήθησαν στη συλλογή πληροφοριών από βιβλία για τον τόπο μας.
- Πήραμε συνέντευξη από τη γεωπόνο του Δήμου κ . Παράσχου και ενημερωθήκαμε για τη λειτουργία της Υπηρεσίας Περιβάλλοντος του Δήμου μας .Έγινε αναφορά στη χλωρίδα
- του τόπου μας .Συλλέξαμε φυτά ,τα μελετήσαμε και τα παρουσιάσαμε στην τάξη .Αποξηράναμε φύλλα από τους κήπους μας και φτιάξαμε κολάζ για να στολίσουμε την τάξη μας.
- Ανηφορίσαμε στο Λόφο του Προφήτη Ηλία και « είδαμε την πόλη από ψηλά » .Χωριστήκαμε σε ομάδες για να μελετήσουμε το φυσικό περιβάλλον του Λόφου αλλά και την επίδραση του ανθρώπου σ' αυτό .
- Πραγματοποιήσαμε εργασία πεδίου και μελετήσαμε το χώρο .Φωτογραφίσαμε και ζωγραφίσαμε το εκκλησάκι .Προσπαθήσαμε να αναπαραστήσουμε ανάγλυφα με πηλό το Λόφο και το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία .
- Επισκεφθήκαμε το Διομήδειο Βοτανικό Κήπο και μελετήσαμε τη μεσογειακή χλωρίδα .
- Φωτογραφίσαμε τα παρτέρια με τα φυτά και το μνημείο των εκτελεσθέντων από τους Γερμανούς κατά τη διάρκεια της Κατοχής .Η ομάδα της ιστορίας μάς ενημέρωσε για τη δράση των πατριωτών . Επιστρέφοντας στο σχολείο καταγράψαμε τις εντυπώσεις μας .

- Για την ασφάλεια της πόλης μας ενημερωθήκαμε από το Διοικητή του Αστυνομικού Τμήματος Χαϊδαρίου ,που μας παραχώρησε συνέντευξη στο χώρο του σχολείου .
- Συνεργαστήκαμε με το 27^ο Δημοτικό Σχολείο Λεμεσού στα πλαίσια του προγράμματος
- «Χρυσοπράσινο φύλλο » και ανταλλάξαμε υλικό απ'τα προγράμματά μας .Αλληλογραφήσαμε με τους Κύπριους συμμαθητές μας και αναπτύξαμε δεσμούς
- φιλίας ,προετοιμάζοντας την εκπαιδευτική ανταλλαγή της φετινής σχολικής χρονιάς .
- Συνεργαστήκαμε με το ΚΠΕ Αργυρούπολης και χρησιμοποιήσαμε υλικό της παιδαγωγικής του ομάδας για τη ρύπανση και το κυκλοφοριακό πρόβλημα της πόλης μας .
- Δώσαμε ερωτηματολόγιο στους κατοίκους της γειτονιάς του σχολείου και καταγράψαμε τα προβλήματά τους .Απευθυνθήκαμε στην Υπηρεσία Καθαριότητας με επιστολή μας και ζητήσαμε περισσότερη καθαριότητα στη γειτονιά του σχολείου μας .
- Πήραμε συνεντεύξεις από παππούδες και γιαγιάδες και μάθαμε από ζωντανές πηγές το παρελθόν του τόπου μας .Οι πρόσφυγες της Μικράς Ασίας ,οι Χιώτες ,οι Πελοποννήσιοι μας διηγήθηκαν την ιστορία τους .
- Συνεργαστήκαμε με το Κέντρο Πρόληψης «ΑΡΗΞΙΣ» στο πρόγραμμα « Υπεύθυνος μαθητής-Υπεύθυνος πολίτης » .Πραγματοποιήσαμε εκπαιδευτικές συναντήσεις στο χώρο του σχολείου και μέσα από βιωματικές προσεγγίσεις ,παιχνίδια ρόλων και δραματοποιήσεις δραστηριοποιήκαμε και αναπτύξαμε πρωτοβουλίες οικοδομώντας τη νέα γνώση .

5. ΔΡΑΣΕΙΣ-ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

- Ενημερώσαμε τις βιβλιοθηκονόμους για το πρόγραμμά μας και με τη βοήθειά τους συλλέξαμε τις πληροφορίες μας .
- Σε συνεργασία με το φορέα ΑΦΗΣ τοποθετήσαμε κάδο ανακύκλωσης ηλεκτρικών σπηλών στο σχολείο μας για να προστατεύσουμε το περιβάλλον της περιοχής μας .
- Μοιράσαμε ενημερωτικό φυλλάδιο για την προστασία του περιβάλλοντος στους κατοίκους της γειτονιάς και στους μαθητές του σχολείου .
- Υιοθετήσαμε ένα χώρο στον Ιερό Ναό Αγίου Ανδρέα και τον δενδροφυτεύσαμε .
- Ζωγραφήσαμε ένα τοίχο του σχολείου μας και γράψαμε τα δικά μας περιβαλλοντικά μηνύματα..
- Μοιράσαμε ερωτηματολόγιο στους κατοίκους της γειτονιάς και καταγράψαμε τα προβλήματά τους . Στείλαμε επιστολή στην Υπηρεσία Καθαριότητας του Δήμου μας .
- Εκθέσαμε τα έργα μας στις μαθητικές δημιουργίες του Δήμου μας και λάβαμε μέρος με το θεατρικό δρώμενο « Η δίκη των ρύπων » στο Φεστιβάλ Περιβαλλοντικών Προγραμμάτων της Γ' Αθήνας .
- Παρουσιάσαμε ολοκληρωμένο το πρόγραμμά μας (έκθεση έργων χειροτεχνίας ,έκθεση φωτογραφίας , παρουσίαση δράσεων και θεατρικού) σε ημερίδα στην αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου μας με την παρουσία φορέων ,εκπαιδευτικών ,γονέων και μαθητών.
- Ανταλλάξαμε υλικό και πληροφορίες με το 4οΔημοτικό Σχολείο Αγίας Βαρβάρας και παρευρεθήκαμε στο Φεστιβάλ Γ' Αθήνας σε γειτονικά περίπτερα εκθέτοντας τις κατασκευές μας.
- Μας παραχώρησαν συνέντευξη οι δημοτικοί σύμβουλοι κ.Αδαμοπούλου Αθανασία και ο κ.Πανόπουλος Άρης και μας ενημέρωσαν για τις δραστηριότητες του Δήμου .

6. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Βασικός στόχος της αξιολόγησης είναι η ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και ο εντοπισμός των μαθησιακών ελλείψεων ,με σκοπό τη βελτίωση της προσφερόμενης εκπαίδευσης

1)Αρχική ή διαγνωστική αξιολόγηση

Η παιδαγωγική ομάδα διερεύνησε το επίπεδο των γνώσεων των μαθητών για το θέμα με συζήτηση .Ομαδοποιήθηκαν οι απαντήσεις και καταγράφηκαν τα αποτελέσματα .Αποτυπώθηκε

έτσι το προϋπάρχον γνωστικό επίπεδο και η παιδαγωγική ομάδα προσπάθησε να προσαρμόσει τις διαδικασίες μάθησης στο επίπεδο ,τις δυνατότητες και τις ιδιαιτερότητες των μαθητών .

2) Διαμορφωτική ή σταδιακή αξιολόγηση

Στην πορεία του προγράμματος μέσα από τον παιδαγωγικό ,δημιουργικό διάλογο μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών ελέγχθηκε η πορεία του προγράμματος και η κατάκτηση από τους μαθητές των στόχων που είχαν τεθεί .Τροποποιήθηκε ο σχεδιασμός αλλά και αναπροσαρμόστηκαν οι στόχοι όπου χρειάστηκε .Η παιδαγωγική ομάδα στις συναντήσεις της αξιολογούσε την πορεία των εργασιών .

3) Τελική ή συνολική αξιολόγηση

Μέσα από ανακεφαλαιωτικές και ανατροφοδοτικές διαδικασίες εκτιμήθηκε ο βαθμός επίτευξης των διδακτικών και παιδαγωγικών στόχων που είχαν τεθεί .Η παιδαγωγική ομάδα συνέκρινε την ομαδική επίδοση της τάξης σε σχέση με την προσδοκώμενη και επιδιωκόμενη αλλά και το μαθησιακό επίπεδο κάθε μαθητή με αυτό που διέθετε πριν .

Χρησιμοποιήθηκε επίσης ερωτηματολόγιο προς τους γονείς και διερευνήθηκαν οι απόψεις τους σχετικά με το πρόγραμμα και τις στάσεις που διαμόρφωσαν οι μαθητές . όπου χρειάστηκε .

Τέλος μια μορφή αξιολόγησης της πορείας των εργασιών ήταν και η σύνθεση ατομικών ντοσιέ με τις εργασίες των μαθητών ,όπου μπορούσαν εύκολα να ανατρέξουν οι ίδιοι για ανατροφοδότηση και αυτοαξιολόγηση.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η αξιολόγηση του προγράμματος από την παιδαγωγική ομάδα ,τους μαθητές και τους γονείς μας προσέφερε σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο που ενεργούμε ως δάσκαλοι και ως μαθητές αλλά και για το πώς μπορούμε να βελτιώσουμε την εργασία μας στα πλαίσια μιας συνεργατικής και δημοκρατικής σχέσης .

Οι ρόλοι εκπαιδευτικών και μαθητών επαναπροσδιορίστηκαν μέσα από το διαθεματικό και βιωματικό χαρακτήρα του προγράμματος , αφού λειτουργήσαμε ως συνεργάτες και συνερευνητές .Οι εκπαιδευτικοί της παιδαγωγικής ομάδας δεν είχαν την αποκλειστική ιδιοκτησία της γνώσης αλλά υποκίνησαν την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία ,έγιναν διευκολυντές της ομάδας , υποβοήθησαν και καθοδήγησαν την ερευνητική δραστηριότητα ενθαρρύνοντας και ενεργοποιώντας όλους τους μαθητές .

Στα πλαίσια μιας παιδείας αλληλοαποδοχής και μη αποκλεισμού η μεθοδολογία του προγράμματος προσέφερε τη δυνατότητα πρόσβασης στο περιεχόμενο του προγράμματος σε όλους τους μαθητές ,ανεξαρτήτως φυσικών ,νοητικών ,ψυχικών ιδιαιτεροτήτων και έδωσε σε όλους τους μαθητές ευκαιρίες επιτυχίας .

Παρόλο που το τμήμα ήταν πολυπληθές (28 μαθητές)υπήρξε ενεργός συμμετοχή των μαθητών σε όλα τα στάδια του προγράμματος μέσα από βιωματικές προσεγγίσεις , ερευνητικές και ανακαλυπτικές μεθόδους.

Η τοπική κοινωνία ανταποκρίθηκε πολύ θετικά συμμετέχοντας στο άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία . Ο Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων , οι υπηρεσίες του Δήμου, η Αστυνομία , το κέντρο ΑΡΗΕΙΣ ,τα γειτονικά σχολεία στήριξαν την προσπάθειά μας .Υπήρξε συμμετοχή σε δράσεις (δένδροφύτευση, προβολή δράσεων , διανομή φυλλαδίων , βοήθεια στην ημερίδα ,παραχώρηση συνεντεύξεων και πληροφοριών) .Ο τοπικός τύπος συνέβαλε στη διάχυση των αποτελεσμάτων δημοσιεύοντας κείμενα και φωτογραφίες .

Το Φεστιβάλ Περιβαλλοντικών Προγραμμάτων Γ' Αθήνας και οι μαθητικές ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΕΣ του Δήμου Χαϊδαρίου ήταν ένα βήμα για την προβολή του προγράμματος, των δράσεων και των δημιουργιών μας. Το πρόγραμμα επηρέασε θετικά δημότες, μαθητές και εκπαιδευτικούς, οι οποίοι εξέφρασαν το ενδιαφέρον τους, τα θετικά τους σχόλια και τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αβέρωφ-Ιωάννου Τ. (1994) Μαθαίνοντας τα παιδιά να συνεργάζονται. Θυμάρι Αθήνα
2. Αθανασάκης Α. (2000), Οικο-περιβαλλοντική Ψυχολογία και Εκπαίδευση Δαρδανός Αθήνα.
3. Βαϊνά Μ. (2002), Δραστηριότητες τοπικής ιστορίας για τον 21^ο αιώνα, Gutenberg, Αθήνα.
4. Γεωργόπουλος Α.-Τσαλίκη Ε. (1998) Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Gutenberg, Αθήνα
5. Δημοπούλου Μ., Μπαμπίλα Ε., Φραντζή Α., Χατζημιχαήλ Μ. (2003) Εξερευνώ την πόλη μου. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα.
6. Θεοφιλίδης Χ. (1997) Διαθεματική προσέγγιση της διδασκαλίας Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα
7. Λεοντσίνης Ν.Γ. (1999) Ιστορία-Περιβάλλον και η διδακτική τους. Αθήνα
8. Ματσαγγούρας, Γ.Η. (1998). Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Εκδ. Γρηγόρη Αθήνα
9. Ματσαγγούρας Γ.Η. (2002) Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση-εννοιοκεντρική αναπλαισίωση και σχέδια εργασίας Εκδ. Γρηγόρη Αθήνα
10. Τρικαλίτη, Α., Παλαιοπούλου, Ρ. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για βιώσιμες πόλεις Εκδ. Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.
11. Φαραγγιτάκης Γ., Στεφανόπουλος Ν., Γιαννακοπούλου Σ., Λεμπέσης Κ. (2003) Κυκλοφοριακό-Ατμοσφαιρική ρύπανση ΚΠΕ Αργυρουπόλης
12. Φλογαίτη, Ε. (1993) Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις